

Konferencijos

Europa ir pasaulis: 9-oji EASA konferencija

Aktualių klausimų, problemų ir dalyvių skaičiumi devintoji bienalinė Europos socialinių antropologų asociacijos (EASA) konferencija, vykusi Bristolyje (2006 09 18–21), pranoko aštuntąją. Bristolio universitetas pasirinktas konferencijai neatsitiktinai. Žinomas šio universiteto profesorius Michaelis Bantonas padarė didelę įtaką socialinės antropologijos plėtrai Anglijoje. Konferencijos tema „Europa ir pasaulis“ susilaukė didžiulio dėmesio. Diskusijos vyko daugiau negu šimte darbo grupių. Plenarinėse sesijose nagrinėti klausimai atskleidė šiuolaikines socialinės antropologijos mokslo, o kartu ir Europos socialinių bei kultūrinių procesų aktualijas.

Pirmoji tema – kaip Europoje ir buvusiose kolonijose užmirštama ir nukreipiama kolonijinė atmintis ir praeitis. Ji nagrinėta plenarinėje sesijoje „Kolonijų palikimas: praeitis dabartyje“. Profesorius Peteris Pelas (Leideno universitetas) iškėlė dabartinės antropologijos kaip mokslo ryšius su kolonializmo etika, etnografiniais lauko tyrimais ir metodais. Kalbėta apie Pietų Afrikos Respublikos bei Okeanijos praeities ir dabarties kultūros ryšius bei kontroversijas, apie Prancūzijos muziejuose esančias kolonijinės praeities ekspozicijas, atskleidžiančias vyriausybės politiką ir socialinę atskirtį. Antroji plenarinė sesija „Rinkos ir kultūros: artikuliacijos, konsteliacijos ir nauji iššūkiai antropologijai“ kvietė diskutuoti apie rinkos ir kultūros procesų tarpusavio sąveikų įvairovę. Buvo kalbama apie ekonominę antropologiją namuose, modernias rinkas, „lokalių kontekstų“ tarpusavio ryšius, aptarta išradinškai profesoriaus Briano Moerano (Kopen-

hagos verslo mokykla) atskleista „kvapų antropologija“ analizuojant kasdienės produkcijos įpakavimo ir suvartojimo ypatumus Japonijos rinkoje. Trečiojoje plenarinėje sesijoje „Transnacionalizmas, diaspora ir multikultūralizmo krizė Europoje“ buvo gilinamasi į kultūrinę asimiliaciją, į pirmosios ir antrosios kartų diasporų veiksmus. Kalbėta apie transnacionalizmą ir migracijos paradoksus Vokietijoje, antrosios kartos italų kultūrinius diskursus Šveicarijoje, Graikijos multikultūralistinę politiką ir jaunųjų musulmonų pilietybę Italijoje. Ketvirtojoje plenarinėje sesijoje „Difuzija, religija ir sekuliarizmas“ analizuota šių trijų sampratų teorinė reikšmė ir religija Europoje, sutelkiant dėmesį į difuzijos ir sekuliarizmo aspektus. Pirmiausia Nigelis Rapportas nagrinėjo difuziją kaip „sekuliaraus atvirumo“ mokymą pilietinėje visuomenėje, aptarė difuzijos ir evoliucijos sąvokas. Taip pat buvo atskleistos lyties sąvokos judaizme ir islame, aptarta tarptautinė labdaros plėtra. Plenarinėse sesijose iškeltos problemos sulaukė įvairiausių atgarsių darbo grupėse.

Šioje konferencijoje pranešimus skaitė prelegentai iš Lietuvos Vytis Čiubrinskas, Darius Daukšas, Neringa Liubiniene ir Vida Savoniakaitė. Pateiksime savo išpūdžius apie atskiras darbo grupes, kuriose dirbome.

Bristolio forume Vyčiui Čiubrinskui teko atlikti dvi užduotis. Jis ne tik skaitė pranešimą sekcijoje „Diasporos ir migracija“, bet buvo dar ir vienos darbo grupės, nagrinėjusios „Besikeičiančias ekonomikas ir identitetus Rytų Europoje“, diskusijų vadovas. „Diasporų ir migracijos“ darbo grupės tikslas buvo aptarti įvairias migraci-

jos strategijas ir jas nulemiančius morali-nius-ekonominius svetus, atkreipiant dėmesį į tai, kaip, kokiais būdais ir priemonėmis migrantai (tiek emigrantai, tiek imigrantai), taip pat grįžtantieji – reemigrantai – savo naujosiose vietose (diasporose) stengiasi palaikyti, keisti ar visai atsakyti atsivežtinių kultūrinių identitetų. Šiai darbo grupei vadovavo patyręs migracijos procesų specialistas prof. Didier Fassinas iš Paryžiaus bei dr. Fiona Bowie iš Bristolio universiteto. V. Čiubrinsko pranešimas „Viešieji iššūkiai ir reemigrantų identiteto politika pokomunistinėje Lietuvoje“ buvo vienas iš dešimties šioje sekcijoje pristatytų ir plačiai aptartų šiuolaikinius, ypač Europos, migracinius procesus įvairiapusiškai analizavusių pranešimų. Aptariant pranešimus, išryškėjo palyginamųjų analitinių perspektyvų taikymo, tiriant konkrečius migracinių ir transmigracinių procesų atvejus, aktualumas ir svarba. Taip pat buvo akivaizdžiai pademonstruota individualizuotų priėjimų, panaudojant biografinius metodus bei naratyvų analizę, svarba, ypač atliekant pavienių migracinių patirčių lauko tyrimus.

Sekcija, kurią subūrė Vokietijos antropologai (beje, šiuolaikinės sociokultūrinės kaitos Lietuvoje tyrinėtojai) dr. Ingo Schroederis ir Asta Vonderau ir kurios pranešimus iš anksto su jais susipažinęs komentavo bei diskusijai vadovavo V. Čiubrinskas, vadinosi „Besikeičiančios ekonomikos ir besikeičiantys identitetai posocialistinėje Rytų Europoje“. Buvo perskaityti 8 pranešimai, kuriuose nagrinėta, kaip besikeičiantys ekonominiai svertai veikia gyvensenos, darbo (pavyzdžiui, ūkininkavimo) ir vartojimo būdus bei naujųjų socialinių identitetų konstravimą naujose Europos Sąjungos valstybėse: Lenkijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje ir Lietuvoje. Diskusijose itin atkreipta daug dėmesio į naujus „parodomąjį vartojimą“,

„socialinio kentėjimo“ bei *glokalizacijos* reiškinius, išryškėjusius Naujosios Europos šalyse. Beje, beveik visi šios darbo grupės pranešimai buvo „tiesiai iš lauko“ – t. y. antropologinius lauko tyrimus atliekančių arba ką tik atlikusių jaunujų mokslininkų. Tai laidavo prasmingas diskusijas ir puikią kūrybinę atmosferą, gaubusią visą šios sekcijos darbą.

Neringa Liubinienė dalyvavo darbo grupėje, pavadintoje „Išgyvenamos europos – prarasti europiečiai“ (*Lived Europes – Lost Europeans*). Šios grupės diskusijas moderavo profesorius Ullrichas Kockelis (Ulsterio universitetas, Šiaurės Airija) ir Rajko Mursicas (Liublianios universitetas, Slovėnija). Pagrindinė darbo grupės mintis, susiejusi skirtingus pranešimus, yra ta, kad Europa suvokiama ir išgyvenama labai skirtingai ir nevienareikšmiškai, todėl svarbu analizuoti, kaip visa tai atsispindi kasdienėse europiečių praktikose. Visų institucijų politika remiasi savomis idėjomis, kas sudaro Europą, kaip ji turėtų plėtotis ir pan. Tuo tarpu tos politikos subjektai – socialiniai veikėjai – turi savo idėjas apie Europą ir kur ji turėtų eiti. Keliamas klausimas, kokios vertybės grindžia šį procesą: jau esama daugialypių nepriimtų europų, įvairove paremtų europų, mažumų europų su teritorijomis ar be jų, pažangumu ir atsilikimu pasižyminčių europų, subsidijuojamų ir subsidijuojančių europų, etc. Todėl ši darbo grupė diskutavo, kaip „skirtingos europos“ formuoja įvairius kasdienio gyvenimo kontekstus, pavyzdžiui, institucinės ir politinės europos, nuo jų nukrypstančios ir besiskiriančios europos bei sąveikos tarp jų visų.

Ann Kenard (Vakarų Anglijos universitetas, Bristolis, JK) pranešime „Grįžtantys europiečiai? Besikeičiantys kaimynystės bruožai ties naujomis ES rytinėmis ir pietrytinėmis ribomis“ nurodė, kad buvusios Sovietų Sąjungos respublikos, kurios

dabar tapo rytine ES riba, šaltojo karo laikotarpiu Vakarų buvo suvokiamos kaip nepriklausančios Europai ir apskritai kaip neturinčios jokio savo ypatingo bei nepriklausomo tapatumo. Tokie požiūriai į buvusią Jugoslavijos respubliką buvo ne tokie tvirti, tačiau ir tarp ją sudarančių šalių Vakarai įžiūrėjo mažai skirtumų.

Šiandien jau aišku, kad tiek buvusią Sovietų Sąjungą, tiek Jugoslaviją sudariusios šalys yra ne tik labai skirtingos kultūrinio požiūriu, bet ir labai įvairios kultūriškai bei etniškai. Etninis ir kultūrinis susimaišymas itin akivaizdus pasienio regionuose, ypač naujų ES narių atveju. Komplikuotos kaimynystės situacijos, kurios yra daugelio istorinių įvykių bei kompromisų rezultatas, prisidėjo prie laipsniško visuomenių, kurias anksčiau visiškai ignoravo Vakarai, sugrižimo atgal į Europą. ES naujaja kaimynystės politika siekia trinti ribas (per kooperaciją integracijos link), o naujosios institucijos turėtų padėti atkurti senuosius kultūrinius ryšius, atnaujinti materialinę kultūrą abiejose sienos pusėse, panaikinti senas įtampas, tvyrančias tarp dviejų pusių. A. Kenard savo pranešimą iliustravo tyrimo, kiek naujų institucijų atsiradimas gali skatinti sienas kertančio kultūrinio fenomeno atsikūrimą, empiriniais duomenimis iš Lietuvos, Latvijos, Lenkijos.

Tomislavas Pletenacas pranešime „Europa Kroatijoje: heterogeniškumas ir hibridizacija“ analizavo Europos metaforą Kroatijos viešajame diskurse. T. Pletenacas įspėjo, kad Europa formuojama skirtingais būdais ir kiekvienas jų turi savo istoriją, besidriekiančią bent jau į praėjusio amžiaus vidurį. Skirtingi formavimo būdai ne tik parodo ir iliustruoja socialinius bei kultūrinius plyšius šių dienų Kroatijoje, bet ir pats kalbėjimas apie Europą veikia kaip socialinis savęs priskyrimas bei identiteto konstravimo strategija.

Nors visos reprezentacijos skirtingos, jos turi bendrą pagrindą, išreikštą slapto žinojimo, kas yra Europa, forma ir to žinojimo atskleidimu kitiems žmonėms. Tad visos reprezentacijos grumiasi dėl galios pateikti savo interpretaciją visuomenei. Žvilgsnis į Europą iš išorės ir iš žemesnių europietišku kultūrų pozicijų kaip į heterogenišką provincializuoja Europą labiau, nei tai daro pokolonijinė teorija. Kyla klausimas, ar galime galvoti apie Europą kaip apie kolonijinę esybę, o gal tai yra nuolatinė jos tapatumo kritika (kartais matoma įstatymų, ekonomikos, politikos lygmenyse) arba skirtingos tapatumo politikos ieškojimo ženklas (pavyzdžiui, besitęsiančios derybos ir hibridizacija).

Jaka Repic (Liublianios universitetas, Slovėnija) skaitė pranešimą „Nematomi svetimšaliai: transnacionalinės migracijos tarp Argentinos ir Europos“. J. Repic akcentavo, kad pastarojo meto ekonominė migracija tarp Argentinos ir Europos yra stipriai susijusi su XX a. pradžios migraciniais srautais. Be to, šiandieninis ryšys tarp Europos ir Argentinos geriausiai apibūdinamas per susikeitusių vaidmenų prizmę.

Pavyzdžiui, daugelis emigravusių į Europą argentiniečių turi teisę į kurios nors šalies pilietybę, jeigu jie yra palikuonys europiečių emigrantų, kurie savo ruožtu paliko Europą dėl skurdo ir politinio nestabilumo. Tai ypač akivaizdu šiandieninėse transnacionalinėse migracijose tarp Argentinos ir Slovėnijos: slovėniškos kilmės argentiniečiai, kurių tėvai emigravo į Argentiną po Antrojo pasaulinio karo dėl politinių priežasčių, dabar grįžta atgal į Slovėniją. Tačiau Argentinoje vyravo inkliuzyvnis multikultūrinis kontekstas, padėjęs išsilaikyti daugybei įvairių imigrantų ar nacionalinių grupių, o Slovėnijoje ar Ispanijoje vyrauja ekskliuzyvnis (multikultūralizmas ir čia brėžiamas skirtumas

tarp argentiniečių (formaliai europiečių) ir kitų imigrantų grupių. Pavyzdžiui, Ispanijoje argentiniečiai nėra suvokiami kaip tikri imigrantai ar kultūriniai svetimšaliai ir tai juos skiria nuo kitų imigrantų, kurie susiduria su užslėpta diskriminacija ir neįsileidimu. Anot J. Repic, pasitelkus argentiniečių transnacionalinių imigrantų padėties įvairiose šalyse pavyzdžius, galima tyrinėti mechanizmus, kurie veikia konstruojant skirtumus ir identitetus per dialektinius Europos visuomenių ir kultūrinių svetimšalių ryšius.

Rajko Mursicas (grupės moderatorius, Liubianos universitetas, Slovėnija) pranešime „Postsocializmas kaip orientalizmo forma: kuriant naują Europą“ teigė, kad „Naujos Europos kūrimo“ procesai buvo spontaniška ir iniciatyvi veikla. Priėmus į ES naujas nares, atėjo laikas įvairiais požiūriais įvertinti „perėjimo“ procesus.

Pavyzdžiui, keliavimas per Serbiją, Bosniją ir Hercegoviną, Makedoniją gali kartais patvirtinti „sustojusio laiko“ klišę. Užkonservuotos populiarios muzikos Rytų Europoje formos, pavyzdžiui, senas džiazas ar kabaretas, gali patvirtinti Rytų Europos „atsilikimą“. Kita vertus, kičinė Rytų Europos populiarioji kultūra, ar tai būtų sėkmingas sudalyvavimas Eurovizijos dainų konkurse, ar kitokie regioniniai *etnopop* reiškiniai, taip pat patvirtina „Rytų“ stereotipą.

Europeizacijos ir kontreuropeizacijos procesus, pasak R. Mursico, galima aptarinėti labai įvairiai, nes ir paprasti žmonės, o ne vien tik politikai ar žiniasklaidininkai, mato įvairias postsocialistinio išsivadavimo, privatizavimo ir „medijavimo“ formas kaip tam tikras europeizacijos formas. Pats pranešėjas tai grindė pasitelkdamas populiarios muzikos grupių ir koncertų iš Lenkijos, Slovėnijos, Serbijos ir Juodkalnijos pavyzdžių.

Neringos Liubinienės (Vytauto Didžiojo universitetas) pranešime „Transmigracija ir kultūriniai pernešimai: lietuvių migrantų atvejis“ konstatuojama, kad po naujų šalių prisijungimo prie ES „naujieji“ europiečiai naudojami narystės suteiktomis galimybėmis: laisvu asmenų judėjimu, atsivėrusia darbo rinka etc. Rytų europiečiai „persikelia“, t. y. migruoja, ne tik fiziškai, bet ir kultūriškai – iš gimtųjų šalių jie atsineša įvairius kultūrinius objektus: idėjas, tikėjimus, vertybes, ritualus, stereotipus, bruožus etc. Minėti atsineštieji kultūriniai objektai išlieka naujoje vietoje skirtingai: vykstant migrantų akulturacijos procesams, jie gali būti „sustingdomi“ arba, kitaip tariant, užkonservuojami, jie gali būti po truputį „perdaromi“ ir keičiami, o gali ir visiškai išnykti. N. Liubinienė išskyrė grupę lengviausiai pastebimų kultūrinių objektų, kuriuos lietuviai emigrantai persinešė į Jungtinę Karalystę ir Airiją.

Tikėtina, kad kultūrinių objektų pernešimas nėra tik paprastas vienos krypties procesas, kadangi šių dienų migrantai dėl įvairių priežasčių dažnai juda pirmyn – atgal tarp savo naujosios (emigravimo) ir gimtosios šalių, o tai savo ruožtu leidžia jiems su savimi „nešiotis“ ir kultūrinius objektus (tiek užkonservuotus, sustingusius, tiek pakitusius, fragmentuotus; tiek globalius, tiek lokalius). Be to, įdomus klausimas, kiek patys migrantai kasdieniame gyvenime pastebi ir patiria kultūrinių objektų pernešimą bei transformacijas.

Ullrichas Kockelis (grupės moderatorius, Ulsterio universitetas, Šiaurės Airija) pranešime „Europos kūrimas koncentruojantis ties etnine riba? Keletas minčių“ žaidė su semantika siekdamas parodyti tiek kasdienių patirčių procesus, tiek kaip mes, kaip kultūros teoretikai, analizuojame šią patirtį. Šiandieniniame gyvenime, kuris dažnai apibūdinamas kaip buvimas „post“ ir „trans“, svarbu sustoti ir reflektuoti, kiek

tame yra praktiškai išgyvenamos patirties (ir ar visada ši patirtis yra pozityvi) ir kiek tai yra tik analitinis skonių ir įgeidžių skrydis.

Pastaruoju metu dažnai akcentuojama, kad šiandieninė Europa yra paremta laisvu asmenų ir darbo judėjimu. Kaip startinę poziciją pasirinkdamas postulata apie Europą be sienų, U. Kockelis diskutavo, kaip ir kodėl šis postulatas net dviem aspektais – globalizacijos ir europeizacijos – prisideda prie Europos vizijos destrukcijos.

Darius Daukšas (Vytauto Didžiojo universitetas) skaitė pranešimą „Lietuvos pilietybės įstatymas: kultūra ir etniškumas“ konferencijos darbo grupėje „Pilietybės antropologija: sampratos ir pokyčiai Europoje“ (sekcijos vadovė Barbara Waldis, diskutantai: Catherine Neveu ir Nigelas Raportas). Jo teigimu, pilietybės sekcija yra inovacinė tuo požiūriu, kad buvo pabandyta teoriškai ir remiantis įvairių pasaulio šalių etnografija pažiūrėti į pilietybės problematiką naujais aspektais (nesivadovaujant vien anksčiau socialiniuose moksluose vyravusiu požiūriu į pilietybę kaip į žmonių teises ir pareigas). Sekcijos pirmininkė Barbara Waldis (Neuchatelio universitetas) išangoje pasiūlė į pilietybę žiūrėti iš keturių perspektyvų: pilietybę kaip nacionalinis tapatumas, transnacionalinė pilietybė, teisės ir pareigos ir pilietybę kaip praktinė veikla.

Darbo grupėje perskaityti pranešimai, nors jų buvo tik penki, be jokios abejonės, tik dar labiau išplėtė pilietybės sampratos ir problematikos ribas. Pirmiausia išryškėjo ekonominis veiksnys, kuris nusako piliečių lojalumą ir įvairias strategines orientacijas nacionalinėje valstybėje. Šias temas labiausiai palietė Monika Heintz (Paryžiaus X universitetas) ir Barbara Waldis (Neuchatelio universitetas). Naudodamos etnografinę medžiagą iš skirtingų pasaulio

šalių (Moldavijos ir Mauricijaus salos), jos parodė, kad ekonominis faktorius vaidina svarbų vaidmenį lemiant piliečių lojalumą valstybėse. Moldavijos atveju tai galbūt svarbiausias kriterijus, o Mauricijaus saloje ekonomika yra tarsi visų piliečių kontraktas, kuris padeda siekti kitų strateginių tikslų ir susieja įvairias etnines grupes. Tam tikra prasme panašiai pilietybės sampratą pristatė Simone Abram (Sheffieldo universitetas). Ji pilietybę daugiau siejo su ryšiu, tiksliau, ryšio kūrimu tarp žmonių ir valdžios. Tad pilietybę traktuojama kaip dalyvavimas valstybėje, kuri daugiau vadovaujasi rinka ir organizacijomis, o pavieniai žmonės, kurdami įvairias strategijas, sunkiau gali paveikti valdžią, kad ši priimtų jiems palankius sprendimus. Kita vertus, į pilietybę šioje sekcijoje buvo pažiūrėta ir kitu požiūriu – etniškumo ir imigrantų inkorporavimo į nacionalinę valstybę aspektu. Tai gana skirtingos pilietybės strategijos. Pirmą, etniškumo strategiją, kurią pristatė D. Daukšas, sukuria naują pilietybės sampratą – ji orientuota ne tik į žmones, fiziškai gyvenančius nacionalinės valstybės teritorijoje, bet ir į tautiečius, kurie negyvena valstybėje (šiuo požiūriu kvestionuojama moderni, teritorija grindžiama pilietybės samprata). Tuo tarpu imigrantų inkorporavimo strategija (Giovanna Palutan, Padua universitetas) siekia atsisakyti *jus sanguinis* sampratos pilietybės įstatymuose: piliečiais turėtų būti laikomi visi asmenys, gyvenantys nacionalinės valstybės teritorijoje.

Be jokios abejonės, nepavyko šiame trumpame rašinyje apžvelgti visų teorinių pilietybės aspektų. Jų buvo gerokai daugiau ir juos reikėtų išsamiau aptarti. Viliamės, kad ši sekcija konferencijoje bent iš dalies prisidėjo prie naujo požiūrio į pilietybę kūrimo antropologijoje. Prie pilietybės problematikos ateityje, turint omenyje

šiandienos procesus Europoje ir visame pasaulyje, matyt, dar ne kartą bus grįžtama.

Iš naujo pažvelgti į garsaus profesoriaus Adamo Kuperio nagrinėtas kultūros kategorijas ir reiškinius, toliau analizuoti jo iškeltas socialinės antropologijos mokslo problemas buvo užsibrėžusi darbo grupė „Kultūra, kontekstas ir kontroversijos“. Mokslinė mintis iš esmės buvo sutelkta į universalias kultūros kategorijas kaip į teorines paradigmas, daugiausia į „kultūros karus“, kultūrą kaip analitinę kategoriją ir kultūros kontroversijas, iliustruojamas etnografiniais tyrimais. Šią darbo grupę sudūrė ir jai vadovavo Christina Toren (Londono St. Andrews universitetas) ir Deborah James (London School of Economics), dalyvavo aštuoniolika prelegentų, vyko plačios diskusijos. Pranešimą apie kultūros kontroversijas skaitė V. Savoniakaitė.

Mokslo istorijos klausimą – nacionalinį projektą įsteigti antropologijos discipliną Atėnų universitete – savo pranešime aptarė Dimitra Gefou-Madianou (Panteiono universitetas). Andre Gingrich (Vienos universitetas) apžvelgė A. Kuperio požiūrį į socialinės antropologijos mokslo istoriją, nagrinėdamas vokiečių ir austrų mokslininkų indėlį į Londono Afrikos instituto veiklą iki 1939-ųjų metų. Gražina Kubica (Jagielonijos universitetas) apžvelgė lenkų išeivių mokslininkų Malinowskio, Czaplirkos, Obrębskio, Grosso, Waligórskio įtaką anglų antropologijai, nagrinėjo lenkų kultūros istorijos opozicijas.

Didelė dalis pranešimų buvo skirta universalios kultūros kategorijoms nagrinėti. Aleksandras Baskovicius (Socialinių mokslų institutas, Belgradas) analizavo paskutiniojo praėjusio amžiaus dešimtmečio „Balkanų karus“. Jis teigė, kad antropologai negali paneigti evoliucionistinių paradigmų, matomų ne tik simbolinėse dichotomijose (kaip „kultūra“ *versus* „natūra“), bet ir skirtingose politinių konfliktų

pusėse, turinčiose daug silpnėsių simbolių pobūdį. Konkuruojančius universalizmus, pasak Benoît de L'Estoile (École normale supérieure), puikiai apibūdina šiuolaikinės kultūros diversijos. Apie kultūrinį pliuralizmą ir universalizmą Prancūzijoje jis kalba nagrinėdamas pavyzdį, kaip antropologijos vieta žmonių diskusijose atskleidžia konkretus įvykis – „Žmogaus muziejaus“ uždarymas ir „Kito“ muziejaus („Quai Branly“) apie „Pirmojo žmogaus“ kultūrą atidarymas. V. Savoniakaitė (Lietuvos istorijos institutas) nagrinėjo šiuolaikinius kultūrinius kontaktus ir konfliktus Lietuvoje, į kurią veržiasi nauja kultūra ir globalus ES kapitalas. Buvo lyginami teoriniai diskursai apie besikeičiančią globalią „kultūrą“ su konkrečiais lokaliais etnografiniais pavyzdžiais ir atskleidžiami šiuolaikinės kultūros universalūs bei atsirandantys nauji saviti reiškiniai.

Plačiausiai buvo aptarti kultūros politikos demokratijos ir kontroversijos procesai ir „kultūros karų“ diskursai. Davidas Gellneris (Oksfordo universitetas) savo demokratijos plėtros Nepale tyrimus lygino su A. Kuperio 1970 m. studija apie Kalahari kaimo politiką. Labai išradingai A. Kuperio teiginius apie kultūros kontroversijas nagrinėjo Stephenas Gudemanas (Minesotos universitetas) remdamasis šventos karvės pavyzdžiu. Suzette Heald (Brunelio universitetas) pristatė A. Kuperio ankstyvuosius etnografinius kaimo tarybos teisės ir politikos tyrimus. Ji kalbėjo apie Kenijos vietinės valdžios politinę antropologiją nuo kolonijinių laikų iki pokolonijinės praeities. Buvo tęsiamos A. Kuperio iškeltos diskusijos apie multikultūralizmo idėjas ir sampratas, būtinas kuriant pilietinio identiteto strategijas ir puoselėjant „savą“ kultūrą (Gillian Evans, Brunelio universitetas). Atskleisti nauji Kanados socialiniai reiškiniai, susiję su A. Kuperio aptartu vargingumu, prastuomene, socia-

liniu teisingumu (Evie Plaice, Naujojo Brunsviko universitetas), taip pat buvo paliesti klausimai apie „Volkerkundes“ vaidmenį pereito šimtmečio penktajame dešimtmetyje įtvirtinant rasinę segregaciją (John Sharp, Pretorijos universitetas). Puiškus kultūros teoretikas Alanas Barnardas (Edinburgo universitetas) nagrinėjo tris žinomas A. Kuperio darbuose sampratas: kultūrą, rasinę segregaciją ir vargingų žmonių judėjimą. Jo teigimu, „kultūros“ apibrėžimų palyginimai siūlo naujas antropologijoje žinomų „vargingų“ žmonių portretų kryptis. Peteris Skalnikas (Vroclavo universitetas) kalbėjo apie mokslo žinių konfliktą su nacionalistiniais individualistiniais interesais globaliame pasaulyje, kuriame darosi sunku apibrėžti antropologijos paradigmu pliuralizmą. Géraldas Gaillard-Starzmannas (Lilio technologijos mokslų universitetas) nagrinėjo A. Kuperio knygą *Pasirinktas arkivyskupas (The Chosen Primate)*.

Čia paminėtus tik svarbiausius vykusią plačių diskusijų teiginius galima api-

bendrinti trim pagrindiniais teiginiais. „Kultūros karai“ paliečia įvairiausių žmonių gyvenimo reiškinius. Pavyzdžiui, kultūros transformacijas gali iliustruoti brokerio sąvoka, kuri rodo, kaip „kultūros karai“ tarpininkauja, nukreipia procesus, kuriuose atskiros žmonių grupės išreiškia savo kultūrą, teigia D. James. Anot Ch. Toren, kultūra kaip analitinė kategorija turi būti pateikta analitiškai, tarsi mes pažvelgtume antropologo žvilgsniu į save pačius. Garsių mokslo teorijų teiginius patvirtina ar pakoreguoja žmonių gyvenimo istorijos, primena Isakas Niehausas iš Brunelio universiteto.

Baigdami savo išpūdžius iš EASA konferencijos, norėtume pasidžiaugti pasidalytomis ir paskleistomis naujomis mokslo idėjomis, draugiška darbo atmosfera Bristolio universitete, anglišku rudenišku oru ir rimtais ketinimais tęsti pradėtas diskusijas ateinančioje 10-ojoje EASA bienalinėje konferencijoje Liublianoje.

Vytis Čiubrinkas, Darius Daukšas,
Neringa Liubiniene, Vida Savoniakaitė

Tarptautinė konferencija „Folkloras ir religija tarp tradicijų ir transformacijų“

2006 m. rugsėjo 8–12 d. Slovėnijoje vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Folkloras ir religija tarp tradicijų ir transformacijų“, skirta slovėnų folkloristo ir etnologo Niko Kureto (1906–1995) šimto metų jubiliejui paminėti. Tai buvo kompleksinis mokslinis dviejų dalių renginys. Pirmoji dalis vyko Liublianoje. Pirmame šios dalies posėdyje buvo įvertintas Niko Kureto indėlis į slovėnų etnologiją, folkloro tyrimus, o kitame – „Tradicija, inovaci-

jos ir rekonstrukcijos“ – nagrinėti šiuolaikiniam folklorui ir etnologijai aktualūs klausimai. Konferencijos antroji dalis darbą tęsė už keliasdešimt kilometrų nuo Liublianos esančiame Celje mieste (šiam mieste N. Kuretas baigė mokyklą), Lazaristų vienuolyno šv. Juozapo namų salėje ir vadinosi „Pojūčiai ir religija“ (*Senses and Religion*). Konferenciją organizavo Slovėnijos mokslų ir menų akademijos Slovėnų tautotyro (etnologijos) institutas, tačiau

pagrindinis krūvis teko jo darbuotojams Ingrid Slavec Gradišnik bei dr. Jurijui Fikfakui. Antrosios dalies organizatorius, be minėto Slovėnų tautotyros instituto, buvo Tarptautinės etnologijos ir folkloro komisijos (*SIEF*) Liaudies religijos komisija, vadovaujama prof. Gáboro Barnos iš Segedo (Vengrija) universiteto.

Slovėnijos mokslų ir menų akademijos akademikas Niko Kuretas buvo vienas iš Slovėnų tautotyros instituto įkūrėjų ir ilgametis jo darbuotojas. Vadovavo Slovėnijos etnografų draugijai ir Jugoslavijos tautosakininkų asociacijai. N. Kuretas buvo vienas iš Tarptautinės etnologijos ir folkloro komisijos (*SIEF*) Paryžiuje kūrėju, nusipelnęs nario iki gyvos galvos titulo. Todėl *SIEF* liaudies religijos komisijos konferencija derėjo prie N. Kureto mokslinio palikimo įvertinimo. Jo nuopelnus *SIEF* organizacijai konferencijos pradžioje aptarė Peteris Janas Margry (Amsterdamas), o plačiašakė mokslinė ir visuomeninė N. Kureto, kaip vieno iš etnologijos Slovėnijoje pradininkų, veikla buvo įvertinta kelių buvusių jo kolegų pranešimuose. Su N. Kureto vardu siejasi ir religijos etnologijos raida Slovėnijoje. Tenka pažymėti mokslininko parašytą gausiai iliustruotą etnografinio pobūdžio monografiją apie kalėdines prakartėles (*Jaslice na Slovenskem*, 1981m.) – ypač turtingą ir savitą liaudies papročių bei liaudies meno raiškos sritį. Užbėgant į priekį, reikia pasakyti, kad šią temą Celje toliau gvildeno pranciškonų vienuolis iš Brezje (Slovėnija) Leopoldas Grčaras pranešime „Kalėdinių prakartėlių atgimimas“, iliustruotame liaudies kalėdinės muzikos ir šiuolaikinių prakartėlių pavyzdžiais. Tai gi Celje vykęs liaudies religijos klausimams skirtas konferencijos tęsinys buvo integrali mokslinio renginio N. Kuretui atminti dalis.

Liaudies religijos komisijos konferencija buvo penktoji. Celje susirinko 18 moks-

lininkų, tyrinėjančių liaudies religiją bei atstovaujančių religijos etnologijai, iš 10 Europos valstybių (taip pat dalyvavo Paryžiuje gyvenantis jaunas brazilų mokslininkas Paolo Barbaro). Aptariant Celje konferencijos pranešimus ir nagrinėjamas problemas, būtina detaliau apsisistoti prie įvadinio ir davusio toną konferencijai komisijos prezidento Gáboros Barnos pranešimo „Pojūčiai ir religija“. Įsidėmėtinas autorius pabrėžtas prasmingumas tirti pojūčių vietą formuojant religingumą. Pasak prelegento, visi žmogaus pojūčiai dalyvauja pažinime, kai jis susiduria su Dievu ir šventenybe. Todėl svarbu atsakyti į klausimą, kokį vaidmenį atlieka pojūčiai formuojant religingumą. Pojūčių vieta bei likimas, ypač Europos religijoje, kur išigali formalus rituališkumas, yra sudėtingas klausimas, tačiau liaudies religijoje jie labiau išryškėję Rytų Europoje. Čia žmonių religinis patyrimas labiau suinstitucintas, grįstas tradicija ir pojūčiai turi galimybę reikštis kolektyvinėmis religinių praktikų formomis. O protestantizmas intelektualensis ir turi netgi protesto prieš religinėse praktikose pasireiškiantį tradiciškumą požymių. Todėl ir pojūčių vieta įvairių kraštų liaudies religijoje yra įvairi, tad, autoriaus nuomone, konferencija duoda galimybę praplėsti tyrimų lauką, atverti moksliniame diskurse naujus pojūčių ir religijos santykio interpretavimo būdus, ypač paremtus sociologinių tyrimų medžiaga.

Kalbant apie kitus konferencijos pranešimus, juos galima suskirstyti į keletą grupių. Pirmiausia tektų paminėti senąją kultūrą ir religiją nagrinėjusius autorius. Tai Zmago Šmiteko (Liubliana) pranešimas apie šventuosius Slovėnijos akmenis. Jų religines ir socialines prasmes bei funkcijas autorius įtraukė į liaudies papročių ir tradicijų kontekstą. Akmenis nagrinėjo europiniame kontekste, todėl neišvengiamai rėmėsi ir Baltijos kraštų medžiaga. Beje, baltų

kraštų senąjį kultūrinį palikimą ir šiuolaikines realijas pabandė susieti du estų (Tartu) tautosakininkai. Andreasas Kuperjanovas pasisakyme gilinasi į liaudies astronomijos tematiką. Per estų dangaus ir dangišku dievų panteono supratimą buvo bandoma atsakyti į klausimą, kas šioje srityje yra krikščioniška. Be to, autorius aptarė patekusius į Kalevalą ir tautosakinę medžiagą dangaus kūnų pavadinimus. Mare Kõiva kalbėjo apie estų medinius dievus mituose ir ritualuose bei jų atgimimą šiuolaikinių žmonių sąmonėje, ypač po nepriklausomybės atgavimo atsiradusiuose estų tikėjimuose ir naujojoje mitologijoje.

Keletas pranešimų apėmė įvairias piligrimystės ir artimas šiai temai sritis. Brazilas Paolo Barbaro (Paryžius) iš istorinės perspektyvos nagrinėjo pojūčių ir kūno vaidmenį japonų Saigoku piligrimų patyrimė. J. Mardosa, remdamasis Žolinės atlaiduose Pivašiūnuose dalyvaujančių piligrimų apklausos medžiaga, nušvietė vykimo į atlaidus motyvus ir atlaidų supratimą. Su piligrimyste siejasi ir Marijos Santa Vieira Montez (Lisabona) pranešimas, kuriame ji pateikė Azorų salų šiuolaikinėje religinėje praktikoje sutinkamą šventos Dvasios šventės vaizdą ir ypač jos ritualuose išryškėjančius dalyvių jausmus bei pojūčius. Irena Avsenik Nabergoj (Liubliana) aptarė egzistencinius ir religinius šventosios, vadinamos Lepa Vida (Gražioji Vida), asmenybės pagrindus slovenų kultūroje. Buvo pabrėžta, kad Lepa Vida asmenybėje derėjo potraukis į grožį, meilę, teisingumą, joje išryškėja egzistencinė, moralinė ir religinė žmonijos vienybės idėja. Peteris Janas Margry (Amsterdamas) kalbėjo apie Jimmo Morisono kapą Paryžiaus Père Lachaise kapinėse lankančių jo gerbėjų pojūčius, akcentavo dainininko muzikos ir dainų panaudojimo prie

kapo atliekamuose ritualuose reikšmę ir pažymėjo, kad tokiu būdu muzikinėmis priemonėmis priartėjama prie religinių kultūrų.

Daugiau teoriniams pojūčių religijoje arba pojūčių ir religijos santykio istorinėje perspektyvoje ir šiuolaikiniame kontekste klausimams nagrinėti buvo skirti keletas pranešimų. Pirmiausia Arne'o Bugge'o Amundseno (Oslo) panešimas apie pojūčių reikšmės iškėlimą vykstant ikireformacinėje Danijoje debatams tarp karmelitų dvasininko Poulo Heljeseno (Paulus Helie) ir liuteronų atskalūno Pederio Laurenseno (Petrus Laurentii). Nils-Arvid Bringéus (Lundas) aptarė žvakių panaudojimą viduramžių Danijos ir Švedijos bažnytinėje tradicijoje ir žmonių gyvenime. Andersas Gustavssonas (Oslo), remdamasis lauko tyrimų Norvegijoje, Švedijoje ir Estijoje medžiaga, nagrinėjo religinių mažumų kasdieniame gyvenime pasireiškiančias įvairias pojūčių formas, o Ulrika Wolf-Knuts (Åbo, Suomija) savo pranešime analizavo pojūčių ir sentimentalumo apraiškas šv. Liucijos šventės metu atliekamuose ritualuose. Paminėti autoriai ir temos nepaima visų konferencijos pranešimų įvairovės. Visa ši įvairovė atsiskleidžia konferencijai išleistoje pranešimų tezių knygelėje, kurioje paskelbta ir keleto konferencijoje nedalyvavusių Anglijos, JAV ir kitų kraštų liaudies religijos tyrinėtojų tezės.

Konferencijos dalyviams buvo surengta gana įdomi ir vertinga kultūrinė pažintinė programa. Paskutinis konferencijos dienos posėdis buvo skirtas *SIEF* liaudies religijos komisijos ateičiai. Po šešerių sėkmingo vadovavimo komisijai metų prof. G. Barna prezidento vietą perleido prof. Ulrikai Wolf-Knuts iš Åbo (Suomija).

Lietuvių katalikų mokslo akademijos XX suvažiavimas „Saugus žmogus – saugus pasaulis“

2006 m. birželio 30 – liepos 1 d. Mykolo Romerio universitete vyko jubiliejinis Lietuvių katalikų mokslo akademijos XX suvažiavimas. Suvažiavimui buvo pasirinkta tema „Saugus žmogus – saugus pasaulis“, išreiškianti vieną pagrindinių šiuolaikinio žmogaus, gyvenančio vis sparčiau besikeičiančiame pasaulyje, poreikių – saugumą. Kaip rašoma suvažiavimo anotacijoje, saugumas reiškia ne tiek tarpusavio priklausomybę, kiek pasitikėjimą ir dialogą, kuris šių dienų globaliame pasaulyje tampa vis aktualesnis. Todėl įvairiausių sričių mokslininkai – istorikai, politologai, teologai, medikai, fizikai, ekonomistai ir kt. – buvo sukviesti nagrinėti socialines, ekonomines, teises bei kitas saugumo problemas ir tendencijas.

Suvažiavimas prasidėjo šv. Mišiomis Vilniaus arkikatedroje. Vėliau, jau susirinkusius Mykolo Romerio universitete suvažiavimo dalyvius sveikino šio universiteto rektorius Alvydas Pumputis ir Apaštališkasis nuncijus Lietuvoje arkivyskupas Peteris Stephanas Zurbriggenas. Plenarinis posėdis prasidėjo JE Vyskupo Jono Borutos SJ kalba, kurioje jis padėkojo universitetui už bendradarbiavimą rengiant suvažiavimą, nubrėžė pagrindines suvažiavimui parinktos temos gaires, susijusias su neseniai vykusiais susitikimais ir diskusijomis Popiežiškoje pasauliečių taryboje Romoje, kur buvo apmąstomi krikščioniškųjų vertybių raidos ir problemų šiuolaikiniame pasaulyje klausimai. Vienas jų, kaip sakė vyskupas, – tai pasauliečių misija liudyti Kristų. Buvo atkreiptas dėmesys, kad maža yra pasauliečių, aktyviai vykdančių šią misiją, t. y. aktyviai visose gyvenimo srityse liudijančių Evangelijos mokymą ir skatinan-

čių ne tik dialogą, bet polilogą ieškant įvairiausių problemų sprendimo būdų. Ir čia iškyla saugumo klausimas: tarsi turime formalią galimybę reikšti savo įsitikinimus, tačiau ar dažnai katalikai drįsta remtis Evangelija kalbėdami apie politines, socialines ir kitas problemas, t. y. ar drįstama reikšti krikščioniškas nuostatas? Vyskupas pažymėjo, kad šiuolaikinė krikščionybė neprimeta savo pažiūrų kitokias pažiūras turintiesiems, todėl katalikams derėtų drąsiau ir aktyviau vykdyti savo misiją. Vyskupas pabrėžė, kad LKMA tenka atsakingas uždavinys, susijęs su krikščioniškosios pozicijos išlaikymu, pasidžiaugė, kad kasmet darbai darosi vis svaresni ir turingesni, kad pradėdama sutartinai svarstyti vieną aktualiausių saugumo temų – tai žmogaus ir pasaulio darna. Jis pripažino, kad šis suvažiavimas gali tapti geru postūmiu įvairių sričių mokslininkams drąsiai atstovauti krikščioniškajai pozicijai visais aktualiais visuomenei klausimais.

Dar du plenarinius pranešimus perskaitė Antanas Tyla ir Zigmantas Zinkevičius. Po pietų suvažiavimo dalyviai dirbo sekcijose. Pirmą suvažiavimo dieną darbas vyko 10 sekcijų (ekologijos, etnologijos, filosofijos, istorijos, literatūros ir lietuvių kalbos, medicinos, muzikologijos, pedagogikos, psichologijos ir sociologijos), antrąją dieną darbą tęsė trys sekcijos: medicinos, pedagogikos ir sociologijos.

Etnologijos sekcijos dalyviai pranešimus skaitė birželio 30 d. Sekcijos darbu pirmininkavo Irena Regina Merkienė ir Rasa Paukštytė-Šaknienė. Buvo perskaityti visi septyni programoje numatyti pranešimai. Pranešėjai nagrinėjo įvairius etninėje kultūroje aktualius saugumo aspektus – nuo

ligų, įvairių nelaimių apsaugojimo iki tautinio tapatumo išlaikymo.

Pirmąjį pranešimą „Gydančiųjų asmenų klasifikacija ir charakteristika Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos liaudies medicinoje“ perskaitė Veronika Gribauskaitė (Lietuvos istorijos institutas). Pranešėja, atsižvelgdama į apsibrėžtą arealą, aptarė liaudies „gydytojų“ kategorijas lyčių aspektu. Žiniuonių grupėje išskyrusi žolininkų, užkalbėtojų ir raganių kategorijas, nurodė, kad pirmojoje kategorijoje vyravo moterys, antrojoje veikė ir vyrai, ir moterys, o trečiojoje moterys-raganos lenkė vyrus-raganius, tačiau kaip „gydytojai“ dažniausiai reiškėsi vyrai. Petras Kalnius (Lietuvos istorijos institutas) pranešime „Etnokultūrinė laikysena kaip tapatumo saugos būdas: Seinų krašto lietuviai“ nagrinėjo Seinų krašto lietuviams aktualų – tapatumo išlaikymo – klausimą, remdamasis nauja 2005 m. etnografinių tyrimų medžiaga. Jonas Mardosa (Vilniaus pedagoginis universitetas) apžvelgė pasaulietinio ir švento laiko suvokimo ir raiškos formų kaitą bei priežastis XX a. kaimo gyvenime. Pranešėjas nurodė, kad iki XX a. vidurio griežtai laikytasi krikščioniška savaite (6 darbo dienos, o septinta – šventa diena) paremtos laiko sampratos, kurioje ir pasaulietinis laikas buvo sakralizuotas (mels-tasi ryte atsibudus ir vakare prieš miegą), o XX a. antrojoje pusėje ši šimtmečiais gyvavusi laiko struktūra pakito, pamažu išnyko ir sakralinio laiko samprata.

Irenos Reginos Merkienės (Lietuvos istorijos institutas) pranešimas „Velykų laikotarpio saugos: katalikiško pamaldumo arealinė raiška XX a. Lietuvos kaime“ skirtas Velykų laikotarpiu ypatingą reikšmę turinčioms saugos priemonėms: pašventintiems augalams (verboms), kiaušiniams, vandeniui, ugniai, jų funkcijų ir reikšmės išryškėjimui. Rasa Paukštytė-Šaknienė (Lietuvos istorijos institutas) perskaitė ir

vizualiai iliustravo pranešimą „Sauga ar simbolis: liaudiškasis krikšto marškinėlių suvokimas modernioje visuomenėje“. Pranešime autorė rėmėsi 1999–2005 m. etnografinė medžiaga iš Aukštaitijos, Latvijos ir Lenkijos, todėl buvo lyginami šio papročio skirtumai ir panašumai kaimyninėse valstybėse. Buvo apžvelgtos krikšto marškinėlių išsigijimo aplinkybės, papročio vienas krikšto marškinėliais krikštyti visus šeimos ar giminės vaikus paplitimas ir motyvacija, požiūris į krikšto marškinėlių skolinimą, saugojimo laiką bei apžvelgti krikšto marškinėlių audinio panaudojimo papročiai. Daroma išvada, kad krikšto marškinėliai potradicinėje kultūroje kaimuose ir miesteliuose dar suvokiami kaip simbolis ir kaip sauga, galinti užtikrinti krikštijamo asmens gerovę ir santarvę tarp šeimos ar giminių vaikų.

Paskutiniai du pranešimai siejosi su liaudies daile. Skaidrė Urbonienė (Vilniaus dailės akademija, Lietuvos nacionalinis muziejus) pranešime „Šventųjų atvaizdai pakelėse kaip prašymo apsaugoti išraiška“ vaizdžiai pristatė XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje pakelėse stovėjusiuose paminkluose buvusius šventųjų atvaizdus, analizavo siužetų pasirinkimo motyvus, kurie siejosi su apsaugos užsitikrinimo siekiais. Pranešėja parodė, kad siužetų pasirinkimą lėmė šventųjų funkcijos apsaugoti nuo ligų, skausmų, pakelės piktųjų dvasių, nuo nelaimių vandenyje ir vaizdavimo ypatumai.

Ilgiausia, paskaitai prilygstantį ir gausiai iliustruotą pranešimą „Mėnulio atvaizdų sinkretizmas: Šv. Marijos, mirties, senosios baltų religijos simboliai XVIII–XX a. Lietuvos kalvių darbai geležinėse viršūnėse“ perskaitė skulptorius Arūnas Kazys Kynas, jau ne vienerius metus tyrinėjantis kalviškąją kryždirbystę. Prelegentas, remdamasis geležinėmis kaltinėmis mažosios architektūros paminklų viršūnėmis, bandė

išaiškinti kryžiaus ir pusmėnulio kompozicijos prasmę. Tačiau autorius, ikonografiniu aspektu analizuodamas geležinių viršūnių simbolius, saugumo problematikos nelietė.

Šiuo pranešimu Etnologijos sekcija ir užbaigė savo darbą, kuris vyko sklandžiai ir konstruktyviai. Tik tenka apgailestauti, kad klausytojų buvo mažai. Galbūt sutrukdė šiltas vasariškas oras, o gal ir tai, kad studentų mokslo metai buvo jau pasibaigę.

Antrosios dienos popietę suvažiavimo baigiamajame posėdyje išklausti plenari-

niai Napalio Kitkausko ir Giedriaus Uždavinio pranešimai. LKMA XX suvažiavime iš viso perskaityti 5 plenariniai pranešimai, o sekcijose – per 80 pranešimų. Apibendrinamas dviejų dienų suvažiavimo darbas, Antanas Tyla pabrėžė rimtį ir orumą, vyravusį visas dienas, puikias darbo sąlygas, modernias technines priemones, kuriomis buvo aprūpinti pranešėjai. Suvažiavimas baigė darbą naujosios LKMA valdybos pirmininko išrinkimu. Juo tapo LKMA akademikas Paulius Subačius.

Skaidrė Urbonienė